

» ptáci našich lesů

KULÍŠEK NEJMENŠÍ (*GLAUCIDIUM PASSERINUM*)

Robert Doležal

Kulíšek na sebe nejčastěji upozorní opakováním melodickým pískáním. Jeho pozorování může v mnohých vzbuzovat jisté rozpaky. Málokdo by totiž přisuzoval slyšený hlas sově. Ještě překvapivější by byl pohled na ptáka samotného, který nejen že připomíná hlasem hýla, ale podobá se mu i velikostí. Kulíšek je skutečně „nejmenší“, a vystihovalo by jej i označení trpasličí. Jedná se totiž o nejmenší sovu Evropy, kterou svým vzhrustem hravě strčí do kapsy i jeho příbuzný, nepříliš velký a u nás vzácný výreček malý (*Otus scops*).

Rozšíření

Domovem kulíška nejmenšího je souvislý pás boreálních jehličnatých lesů táhnoucích se v cca 600–1 000 km širokém pruhu od Norska přes celou severní Evropu, Sibiř a střední Asii, až po tichomořské pobřeží v okolí ostrova Sachalin. Severně jeho areál ohraničují souvislé lesní porosty. Jižně je jeho výskyt ostrůvkovitý a s největší pravděpodobností se jedná o reliktní postglaciální populace, které jsou vázány na chladnou montánní zónu střední Evropy (Šťastný et al., 2006).

V našich podmírkách obývá kulíšek staré jehličnaté a smíšené lesy vyšších a středních poloh. Od 70. let minulého století se tento druh dále šíří – původně hnízdil hlavně v jižních a západních Čechách, nyní se běžně vyskytuje v Krušných horách, v severních Čechách a pokrývá podstatnou část Českomoravské vrchoviny. Následuje široký pás, ve kte-

rému se kulíšci nevyskytují a nalezneme je až daleko východně v Moravskoslezských Beskydech. Současná populace této malé sovičky je pro Českou republiku odhadována na 1 200–2 000 hnízdních párů.

Popis a způsob života

Kulíšek je stálý a přelétavý pták. Známé jsou přelety ptáků z horských hnizdišť do nižších poloh. Z výsledků kroužkování skandinávských ptáků jsou potvrzeny potulky až kolem 250 km. U nás se tyto potulky projevují převážně na podzim a v zimě, kdy se kulíšci pohybují v radiu cca 50 km od hnizdišť (Hudec a kol., 2005).

Jak už bylo řečeno, kulíšek je malá sovička dorůstající i s ocasem velikosti 15–19 cm. Jeho hlava je vzhledem k ostatním tělesným proporcím poměrně malá a shora plochá. Stejně jako hřbet, horní strana křídel a ocasu je celá tmavohnědá s drobnými bělavými skvrnami. Spodina těla je šedobílá s podélným tmavým skvrněním. Obličejové závoje jsou nevýrazné, oči jsou ostře žluté a bílá barva mezi okem a zobákem lemuje oko také shora v podobě krátkého nadočního proužku. Typické je časté pocukávání ocasem. Nejčastěji uvidíme kulíška sedět na špičce smrčku, kdy nás na sebe upozorní jednoduchým pískáním „pjík“. V době toku, tedy od poloviny března, volá při stmívání a rozednění. Na podzim se ozývá rádotu stoupajících tónů zakončených rozechvělým trylem. Kulíšek dobře reaguje na pískání, kterým jeho hlas napodobíme. Ochotně pak přilétne i do těsné blízkosti člověka.

Hnízdění a péče o mláďata

Samotnému páření a hnízdění předchází u kulíška zajímavý rituál, kdy samec, zdržují-

Kulíšek se často ozývá pískáním z vyvýšeného místa.
Foto: Petr Mückstein

Kulíšek je jednou z nejméně bojácných sov vůbec. Snese přiblížení až na několik metrů.
Foto: Ondřej Prosický

cí se v okolí hnizdní dutiny zpravidla po celý rok, hlasitě samici do hnizda láká. Opakově vletuje do dutiny, ze které samici vyhlíží a přitom se ozývá. Když se takto samička nechá „přemluvit“, následuje začátkem dubna nedaleko hnizda páření. Hnízdo je umístěno vždy ve stromové dutině vytesané nejčastěji ve smrku strakapoudem velkým a nachází se ve výšce 4–8 m. Na přelomu dubna a května začná samice ve dvoudenních intervalích snášet bílá kulovitá vejce, na které zasedá sama po snesení posledního nebo předposledního vejce. Snůšku

O vyvedená mláďata rodiče pečují ještě další tři týdny.
Foto: Petr Mückstein

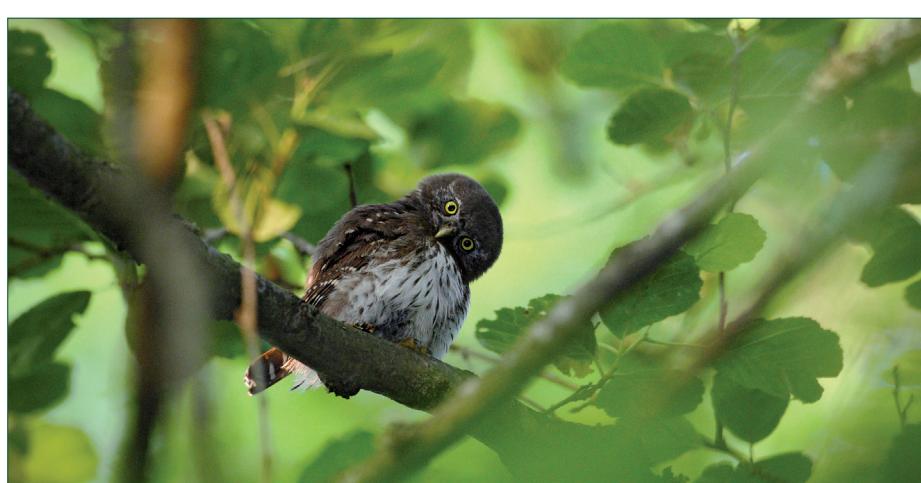
Čtveřice mláďat těsně po vyvedení z hnízdní dutiny. Postupně se jednotliví ptáci rozptylí po okolí.

Foto: Ondřej Prošický

Vzletná mláďata jsou vyvedena ve stáří jednoho měsíce.

Foto: Ondřej Prošický

Zvědavá mláďata často reagují hlasem na písání, kterým se je snažíme přilákat blíže.

Foto: Ondřej Prošický

tvoří průměrně 5–6 vajec a mladé sovičky se líhnou krátce po sobě za 28 dní. Po celou dobu přináší samici potravu samec. Vždy ji při rozednění nebo za soumraku zavolá, samice od něj mimo dutinu kořist převeze a opět s ní vletí dovnitř. Všechny zbytky pečlivě z dutiny vyhazuje, až vznikne u paty stromu pro tento druh typická hromádka zbytků.

Samice zůstává s mláďaty po většinu času v hnízdní dutině. Ta se ve stáří 17 dní začínají objevovat u vchodu a o týden později v něm sedávají i delší dobu. Vyvedena jsou jako měsíční všechna najednou. Tou dobou jsou už vzletná. Oba rodiče o ně pečují ještě následující tři týdny. Kulíšci hnízdí jen jednou do roka a pohlavní dospělosti dosahují zřejmě po prvním roce života (Hudec a kol., 2005).

Význam

Potravu kulíšků nejmenších tvoří především drobní savci a za nepříznivých podmínek

s jejich nedostatkem – v zimě – menší převci. V létě v období gradace drobných hlodavců může být v jejich potravě z více než dvou třetin zastoupen hraboš polní (*Microtus arvalis*). V horských podmírkách převažuje hraboš mokřadní (*Microtus agrestis*), norník rudý (*Clethrionomys glareolus*) a rejsci (čeleď *Soricidae*). Z výzkumu potravních nároků kulíšků v oblasti střední Evropy vyplývá, že savci 11 druhů tvořili 63,9 % jejich potravy v zimě a 32,9 % v létě. Nejhojněji byl zastoupen norník rudý, hraboš mokřadní a hraboš polní (Mikusek a spol., 2001). Jak je vidět, tak i tento malý druh sovičky hraje roli v biologické ochraně lesa.

Ochrana

Kulíšek nejmenší figuruje v příloze I Směrnice o ochraně volně žijících ptáků 79/409/EHS a jako takový je předmětem ochrany v šesti ze 41 ptačích oblastí vyhláše-

ných na území ČR. Jednou z možností jeho ochrany je podpora jeho hnízdění vyvěšováním budek. O způsobu vyvěšování, jeho základních pravidlech a materiálu k výrobě budek byla zmínka v předchozích příspěvcích týkajících se sov. V případě kulíšků by měly mít sovníky průměr či půdorys o hraně 16–20 cm, výšku 45 cm a průměr vletového otvoru 7 cm (Hruška, 1986).

Hnízdní podpora pomocí vyvěšování umělých budek je sice účinná, ale k ochraně lesních druhů ptáků bychom měli přistupovat v komplexnějším měřítku. Základními faktory, které obecně stojí za úbytkem druhů vázaných na lesní ekosystémy, je jednak nízké množství odumírajících dřevin, které zůstávají ponechány v lese, a pak degradace přirozených lesních porostů s nejvyšší biodiverzitou. Analýza výskytu a rozmístění ekologicky nejcennějších lesních stanovišť a jejich dostatečná a účinná ochrana z hlediska úprav managementu lesního hospodářství v celostátním měřítku tak, aby byla vytvořena fungující síť ekologické stability, by měla být hlavním tématem snah o zachování druhové rozmanitosti našich lesů.

Seznam použité literatury je k dispozici u autora.

Autor: Ing. Robert Doležal

*Ústav pro hospodářskou úpravu lesů,
pobočka Brno*

E-mail: dolezal.robert@uhul.cz

*(Další fotografie je možné shlédnout na internetových stránkách autorů fotek: www.muckstein.com,
www.naturephoto.cz)*